

Taalniveau 2F in het vmbo-bb vereist én haalbaar

Is taalniveau 2F haalbaar voor vmbo-bb-leerlingen? En zo ja, hoe dan? CPS ging op onderzoek en vond scholen die dit ruimschoots lukt en hun succesrecept met ons wilden delen.

LUCIA FIORI & ELINE KOUWETS

Rond de haalbaarheid van taalniveau 2F voor leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-bb) woedt sinds de invoering van de referentieniveaus een hevige discussie. Het niveau zou te ambitieus en onrealistisch zijn. De praktijk op vele scholen onderschrijft dit.

Tegelijkertijd zijn er ook scholen die zeer goed scoren als het gaat om het vak Nederlands, algehele schoolprestaties en examenresultaten. Voor deze scholen is het behalen van niveau 2F helemaal geen punt van discussie. CPS wilde weten wat het recept voor succes van deze scholen was, zodat wellicht andere scholen hiervan kunnen leren. Wij gingen op onderzoek uit, werden wijzer en genoten bovenal van de ontmoeting met vier parels van scholen.

Effectief taalonderwijs

De scholen waar wij het genoeg mee hadden waren het Prins Maurits College in Middelharnis, het Greijdanus College in Hardenberg, het Wellantcollege Westvliet in Den Haag en het Nordwin College in Heerenveen. ‘Ongekend, wat een professionele voorbereiding’, ‘Wat een vriendelijke uitstraling’ – dit waren slechts enkele uitspraken die wij als onderzoekers tegen elkaar deden over het eerste contact met de scholen. We zouden er later achter komen hoezeer die eerste indruk iets over de scholen in het geheel zei.

Mooi natuurlijk zo’n eerste indruk, maar daar kun je natuurlijk geen onderzoek op baseren. Leidend in het onderzoek waren de vragen: Hoe sturen schoolleiders en taalcoördinatoren van vmbo-scholen die in landelijke

metingen goed scoren, op effectief taalonderwijs en welke succesfactoren identificeren zij daarbij? En hoe geven (vak)docenten vorm aan taalgericht vakonderwijs en opbrengstgericht werken in hun lessen en welke succesfactoren identificeren zij daarbij?

Bij het beantwoorden van de vraag hoe deze schoolleiders sturen, laten de resultaten zien dat wellicht nog belangrijker dan *hoe* zij leiding geven, het gegeven is *dat* de directies van deze succesvolle scholen leiding geven. Kijkend naar de vraag hoe taalcoördinatoren van deze succesvolle vmbo-scholen sturen, werd duidelijk dat wellicht wezenlijker dan de sturing door de taalcoördinator, de sturing door teamleiders was. Op de vraag hoe docenten vormgeven aan taalgericht vakonderwijs en opbrengstgericht werken in hun lessen, werd duidelijk

dat de docenten heel bewuste keuzes maakten met betrekking tot het materiaal en de aanpak in de lessen.

De succesfactoren

De succesfactoren die wij uit het onderzoek destilleerden, centreerden zich rondom drie elementen, namelijk taal, cultuur en sturing.

1. Taal: op de meeste scholen was (dagelijks) structurele aandacht voor taal opgenomen in het dagprogramma. In de reguliere lessen werd expliciet aandacht besteed aan de talige aspecten van het vak, door docenten die daarin bekwaam waren en daarover met elkaar vaste afspraken hadden gemaakt.
2. Cultuur: op alle scholen was een positieve schoolcultuur met een optimaal ontwikkeld pedagogisch kli-

Foto: Anda van Riet

De rol van de taalcoördinator, alsmede het taalbeleidsplan, bleek geen expliciete succesfactor te zijn bij de onderzoeksscholen

maat waarin de onderlinge relaties speerpunt waren en er veel aandacht was voor individuele leerlingen.

3. Sturing: de professionele standaarden binnen de scholen waren hoog en de sturing daarop was sterk ontwikkeld. De teams maakten scherpe keuzes die goed overdacht en geïmplementeerd waren. De rol van de teamleider was naast sturend en monitorend, stimulerend met veel ruimte voor docenten voor eigen inbreng.

Wat het meest in het oog sprong op de scholen was de positieve cultuur. Leerlingen, docenten en teamleiders die met respect met elkaar omgingen en positief over elkaar spraken. Teams die met passie en aandacht voor hun leerlingen werkten en hoge ambities hadden voor zichzelf, elkaar en voor leerlingen. Kijken naar wat een leerling wel kan in plaats van niet kan. Leerlingen die gezien werden in al hun mogelijkheden en talenten.

Lerende organisaties

Daarnaast lieten de onderzochte scholen zich bij uitstek zien als lerende organisaties. De basis van een lerende organisatie is het geloof dat alle kinderen recht hebben op goed onderwijs, dat alle kinderen kunnen leren en dat je als school de inspanningsverplichting hebt dat voor alle leerlingen individueel tot stand te brengen. Dit geloof is leidend op de vier onderzoeksscholen. Een van de teamleiders verwoordde zijn boodschap aan de leerlingen als volgt: 'Ik zie je, ik luister naar je en ik zal je helpen. Ik geef je perspectief.'

DuFour en Eaker (1998) beschrijven vijf kenmerken van een *professional learning community*. Het eerste kenmerk is 'het hebben van een gedeelde visie en waarden; een collectief commitment'. Een sterke visie was overduidelijk aanwezig op elk van de scholen. Sommige schoolleiders stuurden op het verder ontwikkelen van een gemeenschappelijke visie en waarden, door in teambijeenkomsten expliciet tijd te besteden aan inhoudelijke thema's als pedagogiek en didactiek. Ook op het tweede kenmerk 'teams die samenwerken om gemeenschappelijke doelen te bereiken' werd hoog gescoord. Met name de afdelings-/teamleiders hadden hier een aandeel in door te sturen op het maken van vakoverstijgende afspraken, te letten op de naleving van de afspraken en mensen hierop aan te spreken. Ook maakten zij tijd vrij om ervaringen binnen het team uit te wisselen. Het derde kenmerk 'aan-

moedigen van experimenten als een kans om te leren' was ook duidelijk aanwezig. De leiding op de onderzochte scholen gaf teamleiders en docenten de ruimte om met een kritische houding zelf vorm te geven aan het onderwijs en daarbij dingen uit te proberen. Kenmerk vier 'vragen stellen over de status quo als zoektocht naar verbetering en professioneel leren' was vooral terug te zien in de inhoud van en werkwijze in teamoverleggen. Het vijfde kenmerk, ten slotte, 'continue verbetering meer gebaseerd op evaluaties van resultaten in plaats van op uitgesproken intenties', was minder uitgewerkt en werd als aanbeveling meegegeven aan de scholen.

Onbevestigde aannames

Een van de aannames in het onderzoek was dat er op scholen met succesvol taalonderwijs een actief, uitvoerig en gedocumenteerd taalbeleid zou zijn, aangestuurd door een taalcoördinator. Dit was niet bij alle onderzoeksscholen het geval. De rol van de taalcoördinator, alsmede het taalbeleidsplan, bleek geen expliciete succesfactor te zijn bij de onderzoeksscholen.

Een andere aanname was dat deze scholen taalgericht vakonderwijs (tvo) zouden verzorgen, oftewel onderwijs waarin in alle vakken expliciet en impliciet aandacht wordt besteed aan taal. Tvo werd niet op alle onderzoeksscholen gehanteerd en was op enkele scholen zelfs onbekend.

Taalgeheimen

Wat waren de geheimen in het succes van de onderzoeksscholen, als we inzoomen op taal?

Draagvlak voor taal

Als je wilt dat alle docenten in een team aandacht besteden aan taal, dan is een goede relatie tussen de docenten, samenwerking en sturing daar de basis voor. Of zoals een locatiedirecteur aangeeft: 'We geven [de docenten] ruimte en steunen met vertrouwen; we zeggen niet "Leg vast en verantwoord".'

Dagelijks en structureel

Zoals gezegd was er op de meeste scholen sprake van dagelijkse, structurele aandacht voor taal, vertaald in het handelen van de docenten, ingebed in het curriculum en vastgelegd in afspraken. Zo zagen we op Greijdanus

dat er elke dag het tweede uur, onafhankelijk van het vak, tien minuten aan Ralfi-lezen (een leesprogramma gericht op het verhogen van het leesniveau en vloeiend lezen, zie <www.ralfilezen.nl>) besteed werd. Een ander voorbeeld was de vaste plek in het rooster voor Nieuwsbegrip (begrijpend lezen aan de hand van de actualiteit, zie <www.nieuwsbegrip.nl>) op meerdere scholen.

Kritisch, professioneel en eigen

Docenten Nederlands waren zich heel bewust van hun taalonderwijs en dachten hier kritisch over na. De mate waarin het curriculum doordacht was en taal geïntegreerd werd in levensechte opdrachten was, bij tijd en wijle, haast 'schokkend'.

Taalgericht vakonderwijs

Alhoewel tvo niet als expliciete aanpak terug te vinden was op de onderzoeksscholen, waren elementen van tvo veelvuldig aanwezig in de lessen. Allereerst vond er veel interactie plaats in alle lessen onder andere in de vorm van onderwijsleergesprekken, soms zelfs in de context van meerdere vakken (zoals in de combinatie van Nederlands en maatschappijleer). Daarmee is ook de pijler context van tvo gevonden. In veel geobserveerde lessen zagen we docenten die context leverden bij de leerstof in de vorm van verhalen, voorbeelden, 'echt' materiaal en onderwerpen die passen bij de belevingswereld van leerlingen. Tevens zagen we in veel lessen dat docenten taalsteun gaven, onder andere door middel van een lesopzet op het bord en extra aandacht voor moeilijke woorden.

Feedback effectief

Leerlingen verder helpen in hun taalontwikkeling en persoonsgerichte feedback geven, is volgens de onderzochte scholen alleen mogelijk als er een goede relatie bestaat tussen docenten en leerlingen. Veel leerlingen komen met een laag zelfbeeld de school binnen, ze zijn zich ervan bewust dat de basisberoepsgerichte leerweg de laagste leerweg is. Docenten besteden veel tijd aan het verhogen van het zelfbeeld van de leerlingen door hun persoonlijke aandacht te geven, niet alleen als het om leren gaat, maar ook om hun thuissituatie. En door ze te laten ontdekken wat ze wel kunnen. Een teamleider verwoordt dit als volgt: 'Leerlingen en docenten nemen verantwoordelijkheid voor elkaar. Leerlingen en docenten zijn elkaar tot een hand en een voet. Dat vraagt intensieve, hechte relaties waarin veiligheid en zorg gewaarborgd zijn. Alleen zo kan directe feedback gegeven en ontvangen worden, zodat de gaven en talenten die de leerlingen hebben ontvangen zich verder ontwikkelen.'

Levensechte taal

Talige opdrachten die aansluiten op de belevingswereld van leerlingen en die echt bijdragen aan wat leerlingen moeten kennen en kunnen, maken leerlingen zichtbaar én zijn ook nog eens motiverend. Het zijn opdrachten als: een spreekbeurt over je vakantiewerk of bijbaan, een brief aan de decaan over de school die je hierna gaat volgen, een e-mail over het mondeling Nederlands aan een leerling die in de derde zit, fictiedossiers waarin gevraagd wordt naar de eigen beleving van de boeken en die leidend zijn in het mondeling examen. Een vakgroep-leider Nederlands noemde dit: 'Heel normaal, functioneel onderwijs. Ze doen dingen die passen bij hun leven en geen dingen die onzin voor hen zijn. Opdrachten zijn levensrecht en functioneel en er zit veel autonomie in de opdrachten.' De taalproductie was groot en de taalreflectie was er niet minder op.

C'est le ton qui fait la musique

De positieve schoolcultuur was hoorbaar in de taal van de school. Geen verboden, maar afspraken: 'Buiten de les (in het Atrium) mag je een pet op' in plaats van 'Je mag in de les geen pet op' en 'De leerlingen zitten op het juiste niveau en het is mijn professe om hem of haar zo te ondersteunen dat zij het gaan halen' in plaats van 'Hij kan het niet en moet maar afstromen naar een lager niveau'.

Expliciete visie op taal

De scholen hadden duidelijk nagedacht over de betekenis van taal in het onderwijs. Op het Prins Maurits zagen ze taal als volgt: 'Taal is het middel om relaties aan te gaan. Zowel schriftelijk als mondeling is het fijn dat je een taal goed beheerst. Je motivatie voor veel studies wordt vaak vergroot als je merkt dat je spreken, lezen en schrijven verbetert. Je krijgt er meer vertrouwen door. Taal kan je helpen beter te structureren, samenvatten, luisteren en ordenen. Taal geeft je vertrouwen en je zelf-

'We geven de docenten ruimte en steunen met vertrouwen; we zeggen niet "Leg vast en verantwoord"'

vertrouwen kan erdoor groeien. Verwondering over taal verrijkt je. Met taal kunnen we onze relatie met God en de naaste zo zuiver mogelijk gestalte proberen te geven.'

Aanscherping talige succesfactoren

De voorlopige onderzoeksresultaten werden in een netwerkbijeenkomst voorgelegd aan een aantal vertegenwoordigers van scholen en (taal)experts. De experts en de schoolvertegenwoordigers gaven de volgende reflecties op het gebied van taal terug:

- Over het algemeen is de conclusie dat 2F voor taal wel haalbaar is. Er is geen principiële reden waarom het niet mogelijk zou zijn.
- Meer nog dan goed taalonderwijs is er sprake op deze scholen van goed onderwijs, waarin de pedagogisch-didactische aanpak centraal staat en niet het taalbeleid.

Een aantal deelnemers gaf aan dat er zeker vergelijkbare dingen geprobeerd werden op hun eigen school, maar dat het vaak ontbreekt aan de juiste sturing en samenwerking in het team om de ingezette interventie vol te houden en juist uit te voeren. De taalcoördinatoren van deze scholen voelden zich vaak niet voldoende gesteund en in positie gebracht om daadwerkelijk resultaat te kunnen boeken.

Tips

Geen onderzoek naar goede voorbeelden, zonder tips. Bij dezen:

Voor school- en teamleiders:

- Praat met het team over de visie. 'Wat drijft ons als team? Wat vinden we belangrijk in pedagogiek en didactiek?'
- Breng rust op school door veranderingen één voor één in te voeren en het gesprek erover te blijven voeren.
- Bespreek afspraken niet alleen in vergaderingen, maar kijk ook in de lessen of ze worden nageleefd en geef collega's hierop feedback.

Voor taalcoördinatoren of andere sleutelfiguren in het taalonderwijs:

- Breng focus aan in het taalbeleid, en maak het praktisch.
- Maak interventies op het gebied van taal meetbaar en laat collega's zien hoe de interventie bijdraagt aan de taalontwikkeling van leerlingen.
- Neem taal structureel en integraal op in het curriculum, het dagprogramma en de lessen.

CONCRETE INTERVENTIES OP DE VERSCHILLENDE SCHOLEN

Nordwincollege

- Er is veel aandacht voor taal in de praktijklessen
- Docenten gaan kritisch om met methode
- Interactie heeft prioriteit
- Gebruik van de toetsen van het Cito-volgsysteem
- Leerlingen moeten altijd een leesboek bij zich hebben
- Aandacht voor differentiatie in de les
- Examentraining

Prins Maurits

- Gebruik van Nieuwsbegrip
- Driemaal per week Vrij Lezen (Fiori & Hardeveld, 2013)
- In de bovenbouw wordt geen methode gebruikt, maar eigen materiaal
- Veel aandacht voor het reflecteren op taalgebruik

Greijdanus

- In alle vakken worden taalkaarten lezen en schrijven gebruikt
- Ralfi-lezen (elke dag een halfuur)
- Altijd een leesboek meenemen in de bovenbouw
- Strategische examentraining Nederlands
- Vakdocenten leggen de stof op meerdere manieren uit (aansluitend bij leerstijlen)

Wellant

Geen specifieke taalinterventies, maar een geheel eigen lessysteem:

- Werken in kleine groepen (elk lesblok driemaal twaalf leerlingen)
- Veel persoonlijke aandacht
- De docent is alleen gericht op de lesgevende taak en geeft driemaal achter elkaar dezelfde les; overige taken worden door de klassenmanager gedaan
- Gebruik van de toetsen van het Cito-volgsysteem
- Goed voorbereide lessen

Voor alle docenten:

- Investeer in relaties (docent-leerling, docent-docent) en persoonlijke aandacht.
- Goed lesgeven is de bodem voor goed taalonderwijs.
- Zet in op levensechte productie van en reflectie op taal. ■

Wilt u meer weten over het onderzoek en de scholen die daarin onderzocht zijn? Vraag dan de publicatie aan bij Lucia Fiori (<l.fiori@cps.nl>) of Eline Kouwets (<e.kouwets@cps.nl>).

LITERATUUR

DuFour, R., & Eaker, R. (1998). *Professional learning communities at work: Best practices for enhancing student achievement*. Bloomington: National Educational Service.

Fiori, L., & Hardeveld, J. van. (2013). *Leeskilometers maken op school: Aanpak Vrij Lezen*. Amersfoort: CPS.

column

Een vaderlijk woord

Ik wil eens even ernstig met u praten. Ik vind het een beetje moeilijk om erover te beginnen, want ik wil niemand tegen de schenen schoppen, maar zachte heelmeesters maken stinkende wonden en *you always hurt the one you love*, en per slot van rekening ben ik columnist dus dan mag je enigszins wild om je heen slaan. Daar gaan we dan: het grammatica-onderwijs in het schoolvak Nederlands is een beetje, tja hoe zeg ik dat nou zo voorzichtig mogelijk, nou ja, laat ik er geen doekjes om winden, het is een beetje achterlijk.

Ik geloof dat je in geen enkel schoolvak nog serieus genomen wordt als je vanuit een beperkt referentiekader over de legitimering van het vak begint. Ik heb nog nooit iemand bij biologie horen vragen wat voor rendement de kennis van dieren en planten heeft voor de kwaliteit van het leven op aarde, of wat het onmiddellijke positieve effect is op je gezondheid als je precies weet hoe je bloedsomloop in elkaar zit. Het enkele onbezonnen jongetje dat bij aardrijkskunde het nut betwijfelt van topografische kennis 'omdat hij toch nooit zo

ver op reis zal gaan' zal na afloop van de les door de leraar even apart worden genomen, waarna hem voorzichtig aan zijn verstand wordt gebracht dat dit toch eigenlijk best wel een heel erg domme opmerking was die je maar beter niet meer kunt maken als je in de toekomst voor vol aangezien wil worden. Maar bij de grammatica wordt dit kortzichtige utiliteitsdenken juist aangemoedigd: je moet vooral niks willen weten dat geen onmiddellijk nut heeft.

Het zorgwekkende is dat dit niet eens een achterstand in de ontwikkeling van het denken in het schoolvak lijkt te zijn, maar zelfs een *teruggang*. Ik heb in de afgelopen jaren in kringen van docenten en schoolboekauteurs wel eens voorgesteld om in het grammatica-onderwijs de uiterst fundamentele term *predicatie* in te voeren, maar iedere keer als ik dat doe is het lokaal te klein. Dat kan toch echt niet. Dat kunnen de leerlingen niet aan, hoor!

Je kunt je toch niet voorstellen dat in andere schoolvakken een woord als *fotosynthese* moet worden veranderd in *plantjesfabriekje*, of dat een term als

goniometrie moet worden vervangen door soortgelijk kleuterschoolvocabulaire (*passer-en-liniaaltekenen*). Dat zou ook nergens voor nodig zijn, want als er uit de taalverwervingstheorie nou één ding bekend is, dan is het dat wij mensen ontzettend gemakkelijk nieuwe woorden verwerven.

Maar bij het grammatica-onderwijs bevindt iedereen zich nog (of: weer) in het ontwikkelingsstadium van de vierjarige die overal *waarom* bij vraagt. Ik heb de afgelopen jaren tientallen malen in het openbaar gesproken over het grammatica-onderwijs, en er is werkelijk geen keer voorbijgegaan zonder dat ik indringend ben bevraagd over het nut van dit alles.

Als een goed docent zeg ik altijd dat er geen domme vragen bestaan, maar als columnist kom ik daarop terug. Er zijn wel degelijk domme vragen, en het zijn er twee. De eerste is 'Waarom moeten we dit kennen?' en de tweede, die zo mogelijk nog dommer is: 'Moeten we dit kennen voor de toets?' ■

Peter-Arno Coppens